

administracyjnego, a także dostrzec kościelny porządek prawny administracyjny jako porządek złożony.

W pracy zabrakło zakończenia, w którym podsumowano by całość obszernego studium.

W podsumowaniu należy powiedzieć, że książka wybitnego kanonisty Paolo Gherri jest rzetelnym i pogłębionym teologicznie studium poświęconym tak podstawom kościelnego prawa administracyjnego, jak i jego naturze, charakterowi, zadaniom oraz miejscu w systemie prawa kanonicznego. Odrębnym wątkiem jest jasne wskazywanie odrębności wymienionej gałęzi *iuris canonici* w stosunku do prawa administracyjnego w porządku prawnym państwowym. Dyskurs Autora, gruntownie osadzony w teologii soborowej, szeroko nawiązujący do piśmiennictwa, pozwala czytelnikowi pełniej zrozumieć genezę, profil i rolę prawa administracyjnego w Kościele.

ks. Wojciech Góralski

Jan Dohnalik, *Il precetto pasquale. La normativa attuale sulla Comunione e la confessione annuale (cann. 920 e 989) alla luce della tradizione canonica*, Roma 2015, s. 478.

Przez wiele lat spowiedź i Komunia wielkanocna stanowiły jedną z podstawowych katolickich praktyk religijnych. Roczny rytm wyznaczał minimum życia sakramentalnego wiernych, którzy przychodzili aby w bliskości świąt Wielkiej Nocy wyspowiadać się i przyjąć Komunię Świętą. W nowszych czasach przykazanie corocznej spowiedzi i Komunii stało się w wielu krajach o tradycji chrześcijańskiej niedoceniane albo po prostu zapomniane. Sobór Watykański II, przy całym swoim duszpasterskim podejściu, nie uwzględnił w swoich dokumentach spowiedzi i Komunii wielkanocnej. Także w posoborowej literaturze kanonicznej na temat tego podwójnego obowiązku, niegdyś bardzo szeroko dyskutowanego, znajdujemy niewiele.

Celem recenzowanej monografii, było wypełnienie tej luki we współczesnej kanonistyce poprzez pogłębione studium historyczno-prawne, zatytułowane: «*Il precetto pasquale. La normativa sulla Comunione e la confessione annuale (cann. 920 e 989) alla luce della tradizione canonica*». Kluczowym pojęciem tego studium jest przykazanie kościelne, mówiące

o obowiązku Komunii i spowiedzi wielkanocnej. Nieprzypadkowo te dwa obowiązki, z których tylko ten dotyczący Komunii świętej należy w sensie ścisłym spełnić w okresie wielkanocnym, są ze sobą niejako połączone. Chociaż bowiem obie normy zostały od siebie oddzielone w konkretnych sformułowaniach prawnych – odnajdujemy je odpowiednio w kanonach 920 i 989 Kodeksu prawa kanonicznego, w życiu katolików funkcjonują połączone przez historię, zwyczaje i coroczną praktykę ludu chrześcijańskiego.

Oczywiście to wspólne ukazywanie obu sakramentalnych obowiązków chrześcijanina wpływa na kierunki poszukiwań i na kształt samego studium. Takie ujęcie nie zostało wybrane przez autora książki w sposób arbitralny, ale wynika z przyjętej przez niego perspektywy historycznej. W 21 Konstytucji Soboru Laterańskiego IV przykazanie Komunii wielkanocnej i corocznej spowiedzi wielkanocnej zostało przedstawiane razem. Decyzja miała moc prawnie obowiązującą przez ponad 700 lat, aż do promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z roku 1917. Ta prawna tradycja jest istotna także dla rozumienia dzisiejszych norm kodeksowych.

Rezultaty poszukiwań autora zostały przedstawione w pięciu rozdziałach. Cztery pierwsze ukazują historyczny rozwój obowiązku Komunii i spowiedzi, natomiast ostatni to analiza norm aktualnie obowiązujących.

W rozdziale rozpoczynającym monografię, w sposób syntetyczny ukazano rozwój praktyki i norm prawnych dotyczących przyjmowania sakramentów Eucharystii i pokuty przez pierwsze 12 wieków historii Kościoła. Z bogatego materiału historycznego i prawnego zostały wyeksponowane przede wszystkim, kształtowanie się obowiązku przyjmowania tych sakramentów, oraz te elementy, które w ich ewolucji przygotowały późniejsze prawo o Komunii wielkanocnej i corocznej spowiedzi. Oba sakramenty zostały przedstawione oddzielnie, w każdym przypadku przeanalizowano fundamenty biblijne, początki norm zwyczajowych i prawnych w pierwszych wiekach chrześcijaństwa oraz kształtowanie się przepisów kanonicznych we wczesnym średniowieczu.

Drugi rozdział koncentruje się na analizie konstytucji *Omnis utriusque sexus* i jej recepcji w czasie średniowiecza. Konstytucja ta bierze swoją nazwę od pierwszych wyrazów, a jej część dotycząca obowiązku Komunii wielkanocnej i corocznej spowiedzi brzmi następująco: „Wszyscy wierni obojga płci, osiągnąwszy wiek rozeznania, powinni osobiście przynajmniej raz w roku wiernie wyznać wszystkie swoje grzechy własnemu kapłanowi i w miarę sił odprawić zadaną pokutę, przyjmując z uszanowaniem w czasie Paschy sakrament Eucharystii”. Jest to pierwsza norma powszechnego prawa

kościelnego, formułująca podwójny obowiązek corocznego przyjmowania sakramentów spowiedzi i Eucharystii.

Trzeci rozdział książki obejmuje okres od wystąpienia Marcina Lutra, odrzucającego przykazanie spowiedzi i Komunii wielkanocnej, przez postanowienia Soboru Trydenckiego w tej materii, aż do dokumentów Papieży i kongregacji rzymskich epoki nowożytnej, wśród których szczególne miejsce zajmuje papież Benedykt XIV. Ponieważ dopiero postanowienia Soboru Trydenckiego dały jasną i definitywną odpowiedź na kontestację protestancką tej katolickiej praktyki, dokumentom tego soboru zostało poświęcone w recenzowanym studium wiele miejsca, biorąc pod uwagę także dyskusje ojców i teologów soborowych nad konkretnymi sformułowaniami. Dzięki tej gruntownej analizie było możliwe odkrycie głębokiej syntezy obecnej w kanonach Soboru Trydenckiego, w których można dostrzec wewnętrzną strukturę obu norm kościelnych. Omawiane obowiązki – zarówno dotyczące Komunii wielkanocnej jak i corocznej spowiedzi – są zakorzenione w prawie Bożym, natomiast prawo kościelne określa czas jednego roku na wypełnienie obu zobowiązań. Ten coroczny obowiązek jest podstawowy, jednak prawo kościelne wyznacza także okres właściwy na przyjęcie obu sakramentów: wielkanocny na Komunię Świętą, a Wielki Post na sakrament pokuty.

Czwarty rozdział koncentruje się na Kodeksie Pio-Benedyktyńskim, od czasu jego redakcji aż do okresu recepcji. Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku kładzie kres praktyce różnorodnej interpretacji wieku rozeznania, potrzebnego do przyjęcia sakramentów Komunii i spowiedzi świętej: odpowiednim wiekiem jest wiek używania rozumu, którego osiągnięcie domniemuje się w wieku siedmiu lat. Poza tym, kanon 859 wydłuża tradycyjny okres Komunii wielkanocnej, a także pozwala na przyjęcie tejże poza własną parafią. Natomiast kan. 906 dotyczący spowiedzi, pomija milczeniem zwyczaj spowiedzi w Wielkim Poście, eksponowany na Soborze Trydenckim. Ponadto kanony 861 oraz 907 wskazują na oparcie norm dotyczących corocznego przyjmowania obu sakramentów na prawie Bożym, gdyż nie zezwalają na wyłącznie zewnętrzne zachowanie tego obowiązku.

Piąty i ostatni rozdział został poświęcony przykazaniu corocznej spowiedzi i Komunii wielkanocnej według aktualnie obowiązujących norm, przede wszystkim Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, ale także przepisów Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich oraz przykazań kościelnych zapisanych dla całego Kościoła powszechnego w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Według kanonu 989 każdy wierny jest zobowiązany

„przynajmniej raz w roku wyznać wiernie wszystkie swoje grzechy ciężkie”. Poprzez użycie sformułowania *peccata gravia* – „grzechy ciężkie”, norma kodeksowa rozstrzyga na poziomie kanonicznego zobowiązania spór o to, czy wierny, który nie ma na sumieniu grzechów ciężkich jest zobowiązany do corocznej spowiedzi. Jednocześnie pozostaje sprawa zachęty na poziomie pastoralnym, oraz podtrzymania zwyczaju powszechnej wielkanocnej spowiedzi bez względu na wagę grzechów. Taką zachętę w odniesieniu do okresów postu i pokuty wyraża słowami *enixe commendatur* Kodeks kanonów Kościołów wschodnich, a pośrednio także Katechizm Kościoła Katolickiego. Autor stawia więc pytanie, czy dodanie takiej zachęty na wzór kodeksu wschodniego, lub też potwierdzenie godziwego zwyczaju, nie byłoby właściwym krokiem w kierunku ożywienia tradycyjnej owocnej praktyki regularnej – co najmniej corocznej – spowiedzi.

W zakończeniu monografii zostały zasygnalizowane trzy obszary, które wymagałyby dalszych studiów i pogłębienia. Pierwszym, byłyby rola zwyczaju w interpretacji i praktyce przykazania spowiedzi i Komunii wielkanocnej, drugim: solidne opracowanie norm partykularnych Kościołów wschodnich w tym zakresie. Wreszcie owocne wydaje się być studium dotyczące wartości i wagi prawnej przykazań kościelnych, sformułowanych przez Katechizm Kościoła Katolickiego.

ks. Zbigniew Janczewski